

ГОВОРОТ НА ОМРАЗА НА СОЦИЈАЛНИТЕ МРЕЖИ И НЕГОВОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ РОМСКАТА ЗАЕДНИЦА

Институт за истражување и анализа на
политики - Ромалитико Скопје

Скопје, 2021

Говорот на омраза на социјалните мрежи и неговото влијае врз ромската заедница

Издание на: Институт за Истражување и Анализа на Политики – Ромалитико

Град и година: Скопје, 2021

Автор: м-р Марија Сулејманова

Вовед

Социјалните мрежи претставуваат платформи за интеракција кои бројат над три билиони корисници, а моментално најкористената социјална мрежа глобално е социјалната мрежа Facebook. Социјалните мрежи ни овозможуваат глобална комуникација и брз пристап до информации. Покрај тоа, овие мрежи овозможуваат споделување на идеи, мислења и креираат отворен простор за дебати. Меѓутоа, покрај можноста за споделување на брилијантни идеи, ваквите платформи сепак често знаат да бидат и простор за јавно ширење на навредлива и вознемирувачка содржина препратена со говор кој може да предизвика ширење и поттикнување на говор на омраза.

Првиот дел од анализата се однесува на најчесто користените изрази на омраза кон ромската заедница. Во вториот дел се објаснува правната рамка на Северна Македонија, политиките на Европската Унија и пристапот на Советот за Човекови Прави од Стразбур во однос на говорот на омраза на социјалните мрежи. Последниот дел се состои од заклучок и препораки во однос на законски измени, како и воведување на политики во различни области кои ќе придонесат кон зголемена толеранција и пониско ниво на говор на омраза.

Клучни зборови

Говор на омраза; социјални мрежи; Роми; Холокауст; антициганизам; Twitter; Facebook

Користење на социјалните мрежи во Северна Македонија

Согласно statcounter.com¹ социјалната платформа Facebook е најкористена платформа од страна на корисниците на социјалните мрежи во Северна Македонија со 96.17% од евидентираните корисници на оваа глобална статистика.² На трето место се наоѓа социјалната платформа twitter со 0.83% искористеност од евидентираните корисници.³ Во однос на бројот на корисници на социјалните медиуми, евидентирани се 1.10 милиони активни корисници на социјалните мрежи во Северна Македонија.⁴ Додека процентот на индивидуални корисници на социјалните мрежи според статистика на Eurostat за 2019 година во Северна Македонија изнесува 68%.⁵

Цел и Методологија

Наведуваме дека оваа анализа не ги содржи сите видови на говор на омраза на социјалните мрежи. Самата анализа може да послужи како основа за понатамошно детално истражување на говорот на омраза на социјалните мрежи спрема ромската заедница во пошироки размери. Целта на анализата е да се согледа говорот којшто се користи на социјалните мрежи кон ромската заедница, бидејќи нашата опсервација е дека навредливиот говор или говорот на омраза кон ромската заедница е често присутен на социјалните мрежи, особено на постови кои таргетираат ромска тематика или се однесуваат на припадник/чка или припадници на ромската заедница.

Изјавите од социјалните мрежи наведени во оваа анализа се користат како примери за демонстрирање на различниот говор присутен на социјалните мрежи кон ромската заедница од корисници од Северна Македонија или корисници кои го говорат македонскиот јазик на

¹ Види на <https://gs.statcounter.com/social-media-stats/all/macedonia>

² Наведената статистика на користеност на социјалните мрежи е согласно месец октомври 2020 година.

³ На второ место се наоѓа веб страницата Pinterest, меѓутоа тоа е страница за организирање на идеи која по својата содржина и намена не се совпаѓа со темата на која елаборира оваа анализа.

⁴ Види на <https://datareportal.com/reports/digital-2020-north-macedonia>

⁵ Eurostat.es.europa.eu детално види на <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

социјалните мрежи. Секоја од наведените изјави е изјава преземени од корисници на социјалните мрежи Facebook и twitter. Коментарите преземени од Facebook се коментари на јавни објави објавени на различни македонски портали, додека коментарите на twitter се преземени од индивидуални корисници.⁶ Селекцијата на коментарите е направена врз основа на случаен избор, додека сите наведени изјави/коментари се преземени од објави во 2020 година, со најголема присутност на коментари од месец септември, октомври и ноември 2020 година а кои таргетираат специфично Ром/ка, Роми или објави кои се однесуваа на ромската заедница.

Наведуваме дека не сите изјави претставуваат говор на омраза, меѓутоа претставуваат содржина која може да поттикне говор на омраза.

Табела 1: Изјави преземени од социјалните мрежи

Коментари преземени од социјалните мрежи Facebook и twitter		Знак за повторливост
1.	Ги мразам сите Роми	
2.	Еден циган помалце, ништо повеќе...	
3.	Се молат Ромите да не прават цигански работи	-
4.	Стигнаа и овие ..., пола од нив извод на раѓање немаат	
5.	Цигани сте! За мене со вакви коментари сте обични цигани...	
6.	Цигански муабети	
7.	Циган си е циган	
8.	Абе циганско племе...	
9.	Врска немаат од каде се, дали Египет дали Индија... ја заебал Хитлер работата, му се скриле неколку души!	
10.	2 дена школо немаат... средно вечерно не довршиле...	
11.	Слика од Хитлер – сапун	
12.	Романи бути	
13.	Сапун работа	
14.	Топилница	
15.	За чистење ... само ги бива	
16.	Полека, полека ќе биде и четврти Рајх кај и да е ...	
17.	Циганска работа	-
18.	За секунда илјада убоди ќе му направам на ѓупакот...	
19.	Абе земи оружје, влезе дома да ти краде железо бакар, отепај го ко пес...	
20.	Ѓупско племе чергарско	
21.	Ѓупците, диво племе...	
22.	Само ќотек за вас ѓупците...	
23.	Ќотекот од рајот искочил...	
24.	Племи ѓупско	-
25.	За вас ѓупците малце е ова, треба сите да ве научат на ред...	
26.	Циган штом отвори уста лаже	
27.	Само Хитлер за вас...	
28.	Само Хитлер за циганите...	
29.	Стрелање на лице место ...	

⁶ Коментарите ги презентираме како примерок согласно целта на анализата без наведување на конкретните профили од социјалните мрежи.

30.	Смртна казна...	
31.	Плење гупско... вади пендраците искрши им ги главите	
32.	Од циган погадно нема	
33.	Се жалат, ко во Аушвиц да ги сместиле... гупци во апс...	
34.	Гуптин асоцира на смрдеа, на нехигиена, на се најдолно, плење чергарско	
35.	Со гласот на Ромите ќе дојдеме до конечна победа на гупрето и сметот...	

Табела 2: Интензитет на навредливост во користените изрази

Инхерентно навредливи зборови	Циганска работа; Циган си е циган; Цигански муабети;
Дехуманизирачки говор со генерализација	Циган штом отвори уста лаже; Плење гупско; Гупците, диво плење...; Гупско плење чергарско;
Говор кој предизвикува чувство на инфериорност	Од циган погадно нема; За чистење ... само ги бива; 2 дена школо немаат... средно вечерно не довршиле...; Еден циган помалце, ништо повеќе...; Ги мразам сите Роми;
Понижувачки говор	Гуптин асоцира на смрдеа, на нехигиена, на се најдолно, плење чергарско; Се жалат, ко во Аушвиц да ги сместиле... гупци во апс...; Се молат Ромите да не прават цигански работи;
Создавање на исклученост	Со гласот на Ромите ќе дојдеме до конечна победа на гупрето и сметот...;
Насилнички говор	За вас гупците малце е ова, треба сите да ве научат на ред...; Котекот од рајот искочил...; Абе земи оружје, влез дома да ти краде железо бакар, отепаж го ко пес...; За секунда илјада убоди ќе му направам на гупакот...;
Насилнички говор кој се поврзува со Холокаустот [фашистички говор]	Само Хитлер за циганите...; Само Хитлер за вас...; Полека, полека ќе биде и четврти Рајх кај и да е...; Топилница; Сапун работа; Слика од Хитлер – сапун; Врска немаат од каде се, дали Египет дали Индија... ја заебал Хитлер работата, му се скриле неколку души!;

Интензитетот на навредливост во користените изјави е определен согласно стандардите за говор на омраза на наведените социјални мрежи.

Од наведените изјави преземени од социјалните мрежи може да се забележи дека постојат изјави кои се со различен интензитет на навредливост или омраза. Особено загрижувачки е тоа што дел од преземените изјави може да се карактеризираат како фашистички говор поради тоа што истите директно се поврзуваат со Холокаустот и историското минато на Ромите како жртви на нацистичкиот режим. Изјавите како “Хитлер за вас” или “Топилница” содржат говор на омраза којшто укажува и на оправдување на Холокаустот но и негово повторно повикување. Затоа другите делови од оваа анализа се однесуваат на тематиката што ваквиот говор предизвикува и како истиот да се спречи.

Дебата за влијанието на говорот на омраза

Во есенцијата на говорот на омраза се пронаоѓаат различни видови на штета кои се поврзуваат и со емотивниот и психолошкиот добробит на една индивидуа. Меѓутоа дебатата за штетата кон една цела група се поврзува и со **штетата која може да настане на колективниот дигнитет на една група**. Сфаќањето за говорот на омраза на авторот Валдрон во неговата книга “Штетата во говорот на омраза”⁷ се поврзува директно со припадниците на некоја специфична религиска, расна и вулнерабилна група. Според овој автор оние групи коишто треба да бидат специфично заштитени против говор на омраза, или говор којшто наштетува на дигнитетот на една група, се групите кои се таргетирано како вулнерабилно малцинство поради тоа што самиот говор на омраза кај оваа група предизвикува загуба на дигнитетот кој кај овие групи треба да биде осигурен.⁸ Влијанието на говорот на омраза **врз индивидуата може да предизвика намалена самоверба, зголемена анксиозност, чувство на страв и несигурност**, додека влијанието на општеството се карактеризира со **зголемена колективна нетолерантност и нормализирање на дискриминаторските однесувања**.⁹

Поврзаноста на говорот на омраза со вулнерабилните групи е тема на истражување и на други автори кои не само што го поврзуваат говорот на омраза со дигнитетот, туку и ја проучуваат **поврзаноста на говорот на социјалните мрежи со криминалот од омраза**. Такво е истражувањето на Мулер и Шварц кое прави директна поврзаност на поттикнувањето на говорот на омраза кон мигрантите во Германија и криминалот од омраза токму кон истата група.¹⁰ Вакви примери постојат во повеќе држави што укажува на тоа дека социјалните мрежи претставуваат не само платформи на ширење на идеи и информации, туку истите можат и да послужат како платформи на брзо ширење на расизам и омраза чии последици можат да се префрлат надвор од виртуелниот свет. Ваквите тврдења се поткрепени и со истражувања на однесувања во виртуелниот свет и сајбер омразата а кои токму го докажуваат **соодносот на репортираните онлајн случаи и големиот процент на случаи на сајбер омраза кои вклучувале и закани надвор од виртуелниот свет**.¹¹

Како пример за соодносот на онлајн омразата и насилството во виртуелни свет може да ги посочиме настаните¹² во Битола кон ромската заедница во месец септември и октомври. Во периодот на појава на овие случаи говорот на омраза кон ромската заедница на социјалните мрежи беше драстично интензиван со што резултираше и со појава на повеќе случаи на полициска бруталност.¹³

Најголемата штета која може да ја предизвикаат изјавите на социјалните мрежи е **поттикнувањето на омразата**. На некој начин социјалните мрежи со сите свои опции можат да претставуваат “сигурен простор” за споделување на својата омраза и креирање на групи [како што и се приватните групи] за групирање на ваквите мислења и штетни ставови. Радикализацијата според искуствата од

⁷ Jeremy Waldron (2012). The harm of the hate speech, Harvard University Press.

⁸ Ibid.

⁹ Selma Partners, April 2019. <http://bit.ly/2YIXIQT>

¹⁰ Karsten Muller and Carlo Schwarz (2020). Fanning the Flames of Hate: Social Media and Hate Crime. Princeton University & University of Warwick.

¹¹ Imran Awan (2013). Victims of Anti-Muslim Hate. Centre for Applied Criminology, at Birmingham City University.

¹² Повеќе информации на https://www.slobodenpecat.mk/policziska-brutalnost-na-delo-trojczna-policzijaczi-pretepa-a-romi-vo-bitola-video/?fbclid=IwAR0lxfsG8ROpW0MUwuDafJOe5NF_PLDmCWM7V1sg8YVbNJ6C_VWHRsFYCk

¹³ Повеќе информации на <https://mhc.org.mk/media/helsinshki-i-ava%D1%98a-reagiraat-na-nov-slucha%D1%98-na-policziska-brutalnost-kon-romi-vo-bitola/>

минатото а поврзувајќи се на искуствата од нацистичките режими, започнала преку пропаганда токму со ширење на етнички стереотипи преку радиото како мрежа за масовно ширење на нивниот нацистички наратив.¹⁴

Одговорот на дебатите зошто говорот на омраза е штетен не е во тоа дека тој навредува, туку во тоа што таквиот говор предизвикува штета на индивидуалните права, предизвикува дискриминација и во некои случаи доведува до насилство. Тука се наоѓа и причината зошто говорот на омраза директно се поврзува со заштитените карактеристики како етничка припадност или раса. Меѓутоа новиот концептот на говор на омраза е дека тој е штетен за демократското општество и без каузална или директна поврзаност на говорот на омраза со криминалното или насилното однесување на другите. Ваквиот концепт се поврзува директно за штетата што говорот на омраза ја предизвикува во однос на еднаквоста на малцинствата во општеството.

Компаративните примери покажуваат зголемено дејствување во насока на адресирање на говорот на омраза во виртуелниот свет и конкретно на социјалните мрежи. Антисемитизмот постојано издвојува борба против појавата на говорот на омраза покажувајќи зголеми активности во пронаоѓање на легислативни мерки за намалување на ваквата појавата.¹⁵ **Сепак првите насоки во борба против говорот на омраза кон одредена група се во насока на признавањето на неговото постоење.** Компаративниот аспект на антисемитизмот со изјавите наведени во оваа анализа или антициганизмот се токму во тоа што **како и антисемитизмот и антициганизмот не е само напаѓање на ромската заедница, туку и самиот сооднос на честото искуство на различни коментари, говор на омраза, негативни стереотипи со случаевите на дискриминација, физички напади но и честото нереагирање од страна на институциите и нивната пасивност во случаи на кривични дела кон Роми, особено неефективните истраги.**

Одрекнувањето на Холокаустот во 14 европски држави претставува кривично дело со што самите оние коишто го одрекуваат постоењето на Холокаустот се препознаваат како екстремисти а препознаено е и дека таквото непризнавање или одрекување наштетува на демократија како систем на уредување. Државите како Австрија, Белгија, Чешка и Германија не го регулираат само одрекување, туку и актот на оправдувањето на самиот Холокауст.¹⁶ Генерално се забележува дека ваквиот говор којшто се случува и во виртуелниот свет **негативно влијае особено на младата популација а помага на екстремистите затоа што интернетот или во овој случај социјалните мрежи креираат простор за ширење на расистички и фашистички говор.** Постојат и држави кои го регулираат и користењето на симболите, односно го забрануваат користењето на свастиката како фашистички симбол.

Првиот закон којшто изречно забранува анти-Ромски вербални и физички напади е донесен во декември месец 2020 година во Романија. Станува збор за Закон за превенирање и борба против антициганизмот, а истиот криминализира иницирање или креирање на организација која има антициганистички карактер, дистрибуција на анти-Ромски материјали, промовирање јавно на антициганистички идеи, концепти или доктрини и слично и овие дела можат да се казнат со од три месеци до 10 години затвор во зависност од делото.¹⁷

¹⁴ The Washington Post, Rachel Hatzipanagos, November 2018. <http://wapo.st/3a5BWVB>

¹⁵ Andre Oboler (2013). Recognizing Hate Speech – Antisemitism on Facebook. Online Hate Prevention Institute.

¹⁶ Michael Whine (2008). Expanding Holocaust Denial and Legislation Against It. Jewish Political Studies Review. <https://jcpa.org/article/expanding-holocaust-denial-and-legislation-against-it/>

¹⁷ Balkan Insight, Marcel Gascon Berbera, December 2020. <http://bit.ly/39ngjSE>

Македонска регулатива

Македонското кривично законодавство го санкционира говорот на омраза и тоа конкретно ширењето на расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем. Кривичниот Законик санкционира “пишан материјал, слика или друга репрезентација на идеја или теорија која помага, промовира или поттикнува омраза, дискриминација или насилство”. Оваа одредба определува дека ваквото делување може да се казни со казна од една до пет години затвор.¹⁸ Во македонското законодавство е криминализирано и одобрувањето или оправдувањето на геноцидот, воените злосторства или злосторствата против човечноста. Ваквото негирање или оправдување се казнува со казна затвор од една до пет години, додека пак доколку таквото негирање или неоправдување е сторено за поттикнување на омраза, дискриминација или насилство поради нивните заштитени карактеристики во тој случај казната затвор изнесува најмалку четири години.¹⁹ Нашиот Кривичен законик ја криминализира и идејата за ширење на супериорност на една раса над друга²⁰ како и самото предизвикување на национална, расна и верска омраза и нетрпеливост²¹.

Законот за заштита и спречување на дискриминација не содржи одредби кои заштитуваат од говор на омраза, но законот може да послужи како механизам за заштита од ваков или сличен говор во делот на повикување, поттикнување и инструкција на дискриминација.²² Советот на честа и Советот на етика се органи кај коишто може да се поднесе претставка за случаи на говор на омраза од страна на новинари со тоа што одлуките на Советот за етика се обигаторни а одлуките на Советот на честа се во вид на препораки за придржување до Кодексот на новинарите. Говорот на омраза може да се пријави до Министерството за внатрешни работи или до Одделението за електронски криминал при Министерството за внатрешни работи.

Како што може да се забележи криминализирање на говорот на омраза не е изоставено во македонското казнено законодавство, покрај тоа постојат и дополнителни правни механизми за негово адресирање. Меѓутоа станува збор за генерални и широко поставени одредби кои имаат проблем во практична примена. За тоа говори и не имплементацијата на овие одредби од страна на судовите и преземањето на дејствија од страна на јавното обвинителство за гонење на вакви кривични дела. Препораките на Европската Комисија од последниот извештај се однесуваат на подобрување на легислативата во однос на говорот на омраза која ќе обезбеди заштита од говорот на омраза, собирањето на дата и податоци во однос на говорот на омраза и дискриминаторскиот говор и уредување на онлајн медиумите. Истакнато е дека Северна Македонија сеуште нема адекватна заштита против говорот на омраза и дискриминаторскиот говор.

Меѓутоа дали заштита против говорот на омраза и дискриминаторскиот говор е доволна за заштита на ромската заедница? Под претпоставка и да се конкретизираат генерално и широко поставените одредби кои го криминализираат говорот на омраза сепак останува дилемата дали одредбите повторно ќе дадат заштита на ромската заедница се додека ширењето на антициганизмот како посебен вид на расизам и антициганистички идеи и концепти не бидат криминализираани во Кривичниот Законик.

¹⁸ Член 394-г, Кривичен Законик.

¹⁹ Член 407-а, Кривичен Законик.

²⁰ Член 417, Кривичен Законик.

²¹ Член 319, Кривичен Законик.

²² Член 9, Закон за заштита и спречување од дискриминација 2020.

Дополнително, оваа анализа истакнува дека фашистичкиот говор (одрекување, повикување на повторување, исмејување на Холокаустот врз Ромите) е често присутен на социјалните мрежи кон ромската заедница и покрај тоа што оправдувањето на геноцид е криминализирано во Кривичниот Законик. Меѓутоа овие одредби во Кривичниот Законик остануваат да постојат без да служат за борба против фашистичкиот говор.

Во однос на определување мерки преку други политики, Стратегијата за еднаквост и недискриминација 2016-2020 имаше одредено само една активност во однос на говорот на омраза која беше поставена генерално, без фокус кон говорот на омраза на интернет.

Европски суд за човекови права

Говорот на омраза е термин кој наоѓа широка употреба во многу интернационални документи и е термин кој опфаќа различни интензитети на негативен говор. За таквиот говор да се карактеризира како говор на омраза кој е забранет со закон или криминализиран треба да се утврди која била намерата на говорникот, интензитетот на негативниот говор, какво влијание имал говорот на омраза и слично. Меѓутоа, иако говорот на омраза е опфатен во повеќе меѓународни конвенции за истиот не постои конкретна дефиниција.

Слободата на говор дефинирана во Европската Конвенција за човекови права се смета за централна заштита на слободата на говор во Европа, која исто така треба да се применува и од нашите судови. Слободата на говор е заштитена во членот 10 од Конвенцијата каде што во став 2 се регулирани дозволените рестрикции на слободата на говор. Судот во Стразбур кога одлучува во врска со прекршувањето на слободата на говор користи тест којшто се состои од тоа дали забраната за говор е регулирана со закон, дали е пропишана следејќи легитимна цел, дали е потребна во демократското општество и дали е пропорционална на целта заради која е пропишана рестрикцијата на слободата на говор. Покрај тоа, слободата на говор е дополнително комплицирана ареа на регулација поради широката “margin of appreciation” доктрина која се користи од страна на судот според која што државата има флексибилност и можност за балансирање со различните културолошки и правни традиции на различните држави. **Покрај членот 10, Конвенцијата според членот 17 забранува и искористување на правата заштитени со Конвенцијата којашто обезбедува заштитата под членот 10 да не биде искористена од страна на говор кој е расистички, ксенофобичен и говор кој го минимизира или го одбива постоењето на Холокаустот или нацистичките идеи.**

Во однос на говорот на омраза Европскиот суд во Стразбур има донесено различни пресуди според коишто во зависност од околностите на случајот има констатирано дека правото на слободен говор било оправдано ограничено. Генерално голем број од случаевите коишто опфаќаат нацистичка идеологија или нацистички елементи се прогласени за недозволене определувајќи дека одбивањето на постоењето на злосторства против човештвото е сериозна форма на расизам и приказ на омраза.²³ Според судот властите треба да ги искористат сите можни механизми за елиминирање на расизмот и насилството бидејќи тоа негативно влијае на демократијата и на визијата на создавање на различности.²⁴ Ваквите ставови на судот се поврзани претежно со политичкиот говор или говорот изразен на преку традиционални форми, додека говорот преку

²³ H., W., P. and K. v. Austria, Inadmissibility decision of the European Court of Human Rights, Appn. No. 12774/87, 62 DR (1989).

²⁴ Nachova and others v Bulgaria, Judgment of the European Court of Human Rights (Grand Chamber) of 6 July 2005, para. 145. D.H. and Others v the Czech Republic, Judgment of the European Court of Human Rights (Grand Chamber) of 13 November 2007, para. 176.

интернет е тема која се развива меѓутоа е јасно определено дека интернетот како медиум може да биде и средство за ширење на пропаганда, ширење на форми на омраза преку таргетирање на жртви, организирање или координирање на настани и слични други форми кои се во подем и може да се класифицираат според тоа како ги таргетираат жртвите на говорот на омраза.²⁵

Иако конкретното регулирање на говорот на омраза е во подем, судот во Стразбур има определено дека интернет порталите имаат одговорност поврзана со членот 10 став 2, односно одговорност да го ограничат правото на слободен говор во случај на говор на омраза или говор кој директно вклучува насилство. Според судот, интернет порталите кои пласираат новости на комерцијална база имаат обврска да го тргнат говорот на омраза и говорот на насилство и без барање од страна на потенцијалната жртвата во случаи кога говорот претставува говор на омраза или говор на насилство и истиот поттикнува мнозинството од коментарите да бидат такви.²⁶ Според судот потребно е порталите да имаат комерцијална функција и говорот објавен од страна на трети лица да претставува правно недозволен говор²⁷ којшто зависи и од тоа колку говорот е сензитивен за специфичната држава или општество, како што е примерот на говор на омраза на интернет во пост конфликтно подрачје.²⁸ Досегашната пракса на судот укажува дека од значење за утврдување на одговорност се и фактите - за колку посетуван блог станува збор без разлика дали комерцијален или не и после колку дена говорот е тргнат од блогот.²⁹ Во однос на користењето на слики од нацистички лидер и свастика објавена на блог, судот се има изјаснето дека иако објавувачот немал намера да предизвика и поттикне говор на омраза, туку спротивно да учествува во јавна дебата, сепак користењето на такви симболи за искажување на критичко незадоволство се неоправдани и забранети согласно прописите на специфичната држава (Германија).³⁰ Дополнително, судот има утврдено дека говорот на омраза на социјалните мрежи, и тоа на коментари на слика која вирално се ширела со хомофобични коментари, може да влијае на дигнитетот и добробитта на личноста што спаѓа под членот 8 приватен живот а со преземањето и/или одбивањето на преземање на дејствија од страна на истражните органи судот има утврдено повреда на членот 13, членот 8 заедно со членот 14 од Конвенцијата.³¹

Европска регулатива

Европската регулатива во однос на борба против одредени форми на расизам и ксенофобија преку кривичното право се регулирани со директива во која се дефинирани говорот на омраза и кривичното дело од омраза. Според Директивата “јавното прикажување на насилство или омраза кон одредена група на луѓе или припадник на група која се дефинира како група според раса, потекло, религија или верување, национално или етничко потекло” претставува говор на омраза. Особено значајно е регулирањето на “одобрувањето, негирањето и грубото тривијализирање на злосторствата како геноцид, злосторствата против човештвото или воените злосторства” како

²⁵ The Council of Europe against online hate speech: Conundrums and challenges, Dr. Tarlach McGonagle <https://rm.coe.int/16800c170f>

²⁶ Delfi AS v. Estonia, Judgment of the European Court of Human Rights of 16 June 2015.

²⁷ Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt v. Hungary Judgment of the European Court of Human Rights of 2 February 2016.

²⁸ Smajić v. Bosnia and Herzegovina, Inadmissibility decision of the European Court of Human Rights of 18 January 2018.

²⁹ Pihl v. Sweden, Decision by European Court of Human Rights, 7 February 2017.

³⁰ Nix v. Germany, Decision by European Court of Human Rights, 13 March 2018.

³¹ Beizaras and Levickas v. Lithuania, Judgment of the European Court of Human Rights of 14 January 2020.

говор на омраза.³² Конкретно во однос на говорот на омраза онлајн во мај 2016 година Европската Комисија во согласност со Facebook, Microsoft, Twitter и YouTube го донесе својот Кодекс на однесување за борба против нелегалниот говор на омраза преку интернет кој се однесува на компаниите и нивната улога во борбата против говорот на омраза на интернет.³³

Оваа година на ниво на ЕУ се донесе и Европскиот анти-расистички план 2020-2025 кој укажува на присутноста на говорот на омраза на социјалните мрежи, но и определува дека државите членки треба да донесат националните планови за анти-расизам за адресирање на расизмот. **Во овој европски план во наведените форми на расизам се наведува и антициганизмот како една форма на расизам.** Во однос на говорот на омраза на интернет следниот чекор на ЕУ до Digital Service Act е хармонизација на одговорностите на платформите, зголемување на транспарентноста, промовирање на политиките на следење на модерирањето со говорот на омраза и собирање на податоци на таа тема што ќе помогне во креирањето на политики за борба против говорот на омраза.

Дополнително потребни делувања

Еден наведените методи за борба против говорот на омраза на социјалните мрежи е пренесување на одговорноста на администраторите на социјалните мрежи за следење на содржината на нивните социјални мрежи. Најновите размислувања во насока на поголемо регулирање на содржината на социјалните мрежи е во насока и на користење на автоматски филтери преку алгоритми и вештачка интелигенција. Меѓутоа за користење на вакви автоматски филтери е потребно мапирање и детална изработка на зборови во вид на кодови кои би идентификувале таква содржина на социјалната мрежа. За мапирање на таквите кодови е потребно исто така детално следење на јазикот којшто се користи на социјалните мрежи. Меѓутоа ваквото автоматско филтрирање на зборови на социјалната мрежа е веќе присутно и самите администратори на Facebook страници може да ја регулираат ова проблематика, секако не целосно бидејќи како што е наведено, автоматското детектирање на навредливите зборови има потреба од детална анализа.

Сепак тука не застанува целиот проблем бидејќи како што беше наведено на самите социјални мрежи постојат и затворени групи кои овозможуваат интеракција со голема група на луѓе. Следен проблем за детектирање на говорот на омраза е и анонимноста, но и користење на лажен идентитет. **Оттука се доаѓа до заклучок дека следењето на говорот на омраза е комплексно и бара повеќе делувања како што се едукативно делување во однос на постоечките мерки на самите социјални мрежи за превенирање на говорот на омраза и репортирање на таквата содржина, делување во насока на намалување на говорот на омраза, како и креирање на лесно достапни можности за репортирање на говор на омраза на социјалните мрежи.**

Па така покрај легислативата друг потребен метод за борба против говорот на омраза, а во овој конкретен случај е и воведување на едукација во однос на Холокаустот и Ромите. Едукативната содржина може да допринесе за поголемо разбирање на тоа зошто наведените термини во табелите не треба да се користат, зошто истите на светско и европско ниво се забранети и истите се карактеризираат како фашистички говор.

Покрај криминализирањето на говорот на омраза, различни држави ја регулираат тематиката на борба против говорот на омраза и преку акциони стратегии припишувајќи различни форми на

³² Framework Decision on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law 2008/913/JHA 28 November 2008.

³³ Code of conduct on countering illegal hate speech online, Brussels June 2016.

мерки. Веќе споменато, на европско ниво од 2020 година се донесе Стратегија за борба против расизмот која ќе треба да биде донесена и на национално ниво од страна на сите држави членки на Европската Унија. Во алтернативните методи спаѓа и медиумската писменост, зголемувањето на толеранцијата во општеството, обезбедување на простор за размена на идеи и дебати и мониторинг на случувањата од надлежни институции за следење на текот на развивање на оваа критична тема.

Заклучок

Говорот на омраза е тема која од секогаш вклучувала дебата бидејќи станува збор за ограничување на правото на слобода на говор чие што ограничување бара исполнување низа на услови во едно општество. Со развојот на интернетот говорот на омраза станува повеќе достапен поради брзината на ширење на информациите на интернетот и посебно на социјалните мрежи.

Тоа што особено може да се забележи за македонските социјални мрежи е дека говорот на омраза е многу често присутен на социјалните мрежи, особено кон ромската заедница. На самите социјални мрежи може да се забележи широка слобода на користење на различни изрази, прикажани како во табелата горе, без притоа некој од оние кои ги користат овие изрази да сноси одговорност. Од друга страна во нашето општество отсуствува и дебата за влијание на говорот на социјалните мрежи и како истиот може да наштети.

Од прикажаното во овој текст последиците се влијание на дигнитетот на една група, создавање на негативна општествена клима, како и префрлување на говорот на омраза надвор од интернетот. Специфично за влијанието на говорот на омраза е токму во тоа што истиот се поврзува со заштитените карактеристики како што се етничка група поради реалните последици коишто можат да бидат предизвикани. Дополнително, историското незалагање за оттргнување на расистичките размислувања креира опасност од брзо ширење на антициганистички идеи токму преку социјалните мрежи.

Оваа анализа прикажува дека коментарите на социјалните мрежи треба да се следат и да се преземат сериозни мерки за надминување и санкционирање на постоечките коментари. Покрај санкционирањето потребно е преземање и на други мерки кои генерално ќе влијаат на подобрување на толеранцијата и разликноста во нашето општество. Потребно е исто така да се укаже на значењето на социјалните мрежи, на нивниот импакт и сила и какви може да бидат реалните последици од говорот на омраза на интернет.

Во однос на санкционирањето на говорот на омраза може да се забележи дека македонското законодавство го препознава говорот на омраза како кривично дело, но широко и нејасно го дефинира со што се наметнува проблемот на интерпретација и толкување. Затоа потребно е јасно определување на тоа што претставува говор на омраза, особено говор на омраза преку интернет вклучувајќи ја и практиката на Европскиот суд за човекови права. ***Меѓутоа главната препорака и потреба е криминализирање на антициганизмот како посебен вид на расизам. На тој начин ќе се признае влијание на антициганизмот во нашето општество, ќе се овозможи блиско следење на антициганизмот како појавата и ќе се конкретизира намената на конкретните одредби во Кривичниот Законик кои досега не биде користени (како член 394-г, член 417, член 319).***

Покрај забелешките во однос на одредбите, за имплементација и дејствување во насока на регулирање на говорот на омраза потребно е и активно обвинителство и активни судови со знаење за имплементирање на одредби и примена на судската пракса од Судот во Стразбур.

Во однос на содржината на самите навреди или говор на омраза присутен на интернет потребно е да се забрани и применувањето на нацистичките симболи и да се одредат јасно поставени одредби кои јасно ќе укажат на тоа дека не треба да се користат **изрази на негирање и/или одрекување на Холокаустот, бидејќи ваквиот чин е двојно забранет и преку самото законодавство (иако нејасно регулирано) и европската практика преку правилата на социјалните мрежи (види Анекс 1).**

Покрај јасното регулирање на одредбите во Кривичниот Законик потребно е и определување на мерки или казни кои ќе соодветствуваат на нашиот државен контекст и услови на функционирање. Исто така покрај казнените одредби, за борба против говорот на омраза потреба е и целосен фокус кон креирање на општество на толерантност и тоа преку образованието, како и воведување на медиумска писменост и свесност за значењето на социјалните мрежи и нивната улога.

Социјалните медиуми и говорот на омраза на социјалните медиуми е тема која ќе се развива и бара вмрежување и споделување на добри практики од различни држави и генерално од интернет заедници кои се борат против ваквата појава. Затоа од клучно значење е сите засегнати страни да започнат активно да делуваат, анализираат, мониторираат и да преземаат дејствија.

Во однос на подобрување на толерантност кон ромската заедница потребно е воведување на содржина во образованието кое ќе прикаже позитивна слика за културата и јазикот на Ромите како еднаква заедница.

Препораки

- Мониторирање на говорот на омраза на социјалните мрежи и портали од страна на надлежни органи во соработка со невладиниот сектор;
- Определување на мерки за борба против говорот на омраза преку конкретна стратегија следејќи го примерот на Европската Унија;
- Определување на мерки за борба против антициганизмот во конкретна стратегија;
- Определување на мерки за борба против говорот на омраза во Стратегијата за развој на образованието со определување на мерки против антициганизмот со елиминирање на секоја содржина која е стереотипна спрема ромската заедница;
- Вметнување на содржина која прикажува позитивна слика за ромската заедница во државата, со развивање на содржини за културата и јазикот на ромската заедница во образованието и детална содржина во однос на Холокаустот и Ромите како жртви;
- Вметнување на едукативна содржина за значењето на говорот на омраза како дел од интернет комуникацијата во образованието во форма на медиумска писменост;
- Јасно регулирање на говорот на омраза во Кривичниот Законик земајќи ја во предвид судската пракса на Европскиот суд за човекови права;
- Криминализирање на антициганизмот како посебен вид на расизам;
- Јасно криминализирање на оправдување и негирање на геноцидот како злосторство против човештвото и вклучување на забрана за употреба на симболи кои се идентификуваат како симболи на нацистичката идеологија;
- Развивање на разбирање за примена на европската судска пракса од страна на нашите судови, особено во однос на примената на судската пракса во однос на говорот на омраза на интернет;
- Развивање на сеопфатен пристап кон следење, анализирање и регулирање на активностите на интернет како современ начин на комуникација во општеството од страна на надлежни тела, како и постојано следење на трендовите и најновите регулации

Анекс 1

Facebook стандарди

Социјалната мрежа Facebook согласно стандардите кои се однесуваат на политиката за говор на омраза го дефинира говорот на омраза како “директен напад согласно заштитените карактеристики на раса, етничка припадност, национална припадност, религија, сексуална ориентација, каста, пол, полов идентитет и сериозна болест или попреченост”. Директниот напад според стандардите на facebook претставува “насилен или дехуманизирачки говор, штетни стереотипи, изјави на инфериорност или повици за исклучување и сегрегација”. Facebook содржини кои не треба да се објавуваат се следните: говор кој вклучува насилство и поддржува насилство кон индивидуа или група во форма на говор или визуелна содржина (слика) која прави компарација, генерализира или прикажува неквалификувани изјави во однесувањето за или во врска со негирање или искривување на информациите за холокаустот. Потоа, генерализации кои наведуваат инфериорност во писмена или визуелна форма а се однесуваат на навредлива содржина во однос на хигиена, физички изглед, ментални недостатоци и интелектуален капацитет, образование, ментално здравје, морални недостатоци, културно негативни карактеристики и понижувачки поими поврзани со сексуални активности. Листата продолжува на изјави за инфериорност и презир, нетолеранција вклучително хомофобична, исламофобична и расистичка содржина, како и изјави кои содржат директни зборови на “не почитувајте, не сакајте, не грижете се за...” користење на термини и фрази кои навредуваат, повик за сегрегација, повици за експлицитно исклучување, вклучително и политичко исклучување со негирање на правото на политичко учество, економско исклучување со одбивање на пристап до економски права, како и социјално исклучување. Facebook во својата политика во однос на говор на омраза исто така и забранува користење на инхерентно навредливи зборови т.е. етикети а кои се однесуваат на наведените заштитни карактеристики во однос на една индивидуа или група на луѓе.³⁴

Twitter стандарди

Социјалната мрежа twitter според своите стандарди има нула толерантност кон содржина која вклучува насилни напади кои може да резултираат со сериозни повреди пришто оваа мрежа во случај на таква содржина може да го исклучи профилот на корисникот кој користел таква содржина. Twitter стандардите забрануваат содржина која вклучува желба, надеж, промовирање, јавно изразување на желба за смрт, сериозна повреда или сериозна болест кон една цела категорија на група со заштитни карактеристики или индивидуа која е дел од таа група. Како и facebook, така и twitter забранува содржина која претставува форма на малтретирање во насока на заштитена категорија која се однесува на жртвите на холокаустот. Twitter забранува и поттикнување и ширење на страв и стереотипи како и содржина која дехуманизира и поттикнува штетни стереотипи за заштитената категорија. Покрај тоа, забранети се и омразени слики, логоа, симболи чија цел е промовирање на непријателство и омраза врз основа на раса, религија, попреченост, сексуална ориентација, родов идентитет, етничка или национална припадност и потекло.³⁵

³⁴ Достапно на https://www.facebook.com/communitystandards/hate_speech

³⁵ Достапно на <https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/hateful-conduct-policy>